

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.068 Львівського національного
університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК ОПОНЕНТА

*доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри педагогіки
початкової освіти Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника Будник Олени Богданівни на дисертацію
Собчук Анни Адамівни на тему: «Підготовка вчителя до роботи в умовах
інклюзивної ранньої шкільної освіти в Польщі», представлену на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта
(за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка»*

Актуальність теми виконаної роботи. В умовах реформування системи освіти України актуалізується проблема створення інклюзивного освітнього середовища, орієнтації на особистісно орієнтоване навчання задля реалізації освітніх потреб кожної дитини, незалежно від її можливостей. Не випадково у Концепції НУШ йдеться про педагогіку партнерства, що передбачає спілкування і командну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

У цьому контексті тема дисертаційної роботи А. А. Собчук, яка присвячена проблемі підготовки вчителя до роботи в умовах інклюзивної ранньої шкільної освіти в Польщі, є особливо актуальною. Адже у ній з погляду науково-теоретичних і практичних пошуків представлено можливості використання кращого польського досвіду у професійно-педагогічній підготовці вчителя початкової школи до роботи в умовах інклюзивного навчання в українських реаліях.

Найбільш істотні наукові результати роботи.

1. Оцінюючи найважливіші здобутки Анни Адамівни Собчук, варто вказати на ті, що мають вагому наукову новизну:

сформульовано теоретичні засади підготовки вчителів ранньошкільної освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) в Республіці Польща, зокрема виявлено тенденції гуманізації системи цінностей, спрямування освітніх реформ на реалізацію права кожного громадянина на доступ до якісної освіти та зростання кількості учнів з особливостями психофізіологічного розвитку;

- здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти у закладах загальної середньої освіти та підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії у Польщі (друга

половина XX – поч. XXI століття);

- виявлено, що упровадження інклюзивної освіти базується на численних змінах у польському законодавстві, трансформації практичної діяльності закладів загальної середньої освіти, участі батьків і місцевих громад та узгоджується з основними міжнародними документами у сфері забезпечення прав дітей;

2. Науковий апарат дослідження в цілому збалансований. Об'єкт і предмет дослідження подано у межах обраної теми дослідження. Вони адекватно представлені у змісті дисертації. Мета, відповідно до предмета та об'єкта дослідження, передбачає його змістове наповнення та інструментальне вирішення.

У роботі чітко обгрунтовано основні поняття дослідження, як: «інклюзивна освіта», «інтегроване навчання», «інклюзивне навчання», «інклюзивна компетентність вчителя», «інтеграційна освіта», «інклюзивний тип спеціальної освіти в Польщі», «учень з ООП», «спеціальна освіта» та інші.

3. Заслуговує на схвалення те, що авторкою на основі аналізу наукових джерел окреслено теоретико-методологічні засади підготовки вчителів ранньошкільної освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в системі інклюзивної освіти в Республіці Польща, зокрема:

- визначено компоненти професійно-особистісної підготовки майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти та дві основні моделі педагогічної освіти в Польщі (паралельна та послідовна);

- проаналізовано сутність професійної, інклюзивної та соціально-педагогічної компетентностей майбутнього вчителя ранньошкільної освіти інклюзивного освітнього закладу;

- схарактеризовано складові професіограми педагога, який працює з дітьми з ООП на території Республіки Польща;

- акцентовано на напрямках модернізації спеціальної освіти: розроблення і впровадження більш гнучкої системи освіти, яка відповідає індивідуальним потребам учнів; створення сприятливих умов для систематичного і планомірного підвищення якості методів навчання; проведення роботи щодо підготовки учнів до подільного оволодіння тією чи іншою професійною діяльністю; забезпечення ширшого доступу до ранньої підтримки у розвитку та навчанні дітей з ООП; формування належних форм та умов оцінки можливостей дітей при перевірці рівня їх знань, умінь і навичок з урахуванням характеру та особливостей виявленого психофізичного порушення.

Важливим результатом роботи стало дослідження трьохмодульності

професійної підготовки майбутніх учителів ранньошкільної освіти до роботи на засадах інклюзії у Польщі: 1) спеціалізаційний компонент теоретичного та прикладного змісту; 2) педагогічно- психологічний компонент із спрямуванням на вікові особливості дітей з урахуванням їхніх нозологій; 3) методологічно-дидактичний компонент.

Отже, дослідження має наукову новизну й теоретичне значення для сучасної педагогічної науки.

4. Практичне значення отриманих наукових результатів. До переваг роботи Анни Адамівни можна віднести її безсумнівне практичне значення, яке полягає в тому, що на основі аналізу змісту, форм, методів і засобів підготовки вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в Республіці Польща визначено практичні напрями адаптації цього досвіду до українських умов (академічна мобільність студентів, варіативність вибіркових дисциплін, упровадження методів і прийомів дистанційного та змішаного навчання в закладах вищої освіти та ін.).

Позитивним аспектом у дослідженні є глибокий аналіз навчальних програм професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти Польщі (Університету Яна Кохановського в Кельце, Університету Кардинала Вишинського у Варшаві, Педагогічного університету ім. Комісії народної освіти у Кракові, Університету природничих та гуманітарних наук в Седльце, Академії ім Яна Длугоша в Ченстохові, Поморського університету у Слупську та Академії спеціальної освіти Марії Гжегожевської у Варшаві); представлення інклюзивно орієнтованих навчальних дисциплін для студентів бакалаврату та магістратури, зокрема обов'язковий «Дослідницький проєкт з інклюзивної початкової освіти» практичного спрямування.

Авторкою акцентовано на тому, що інклюзивно орієнтовані навчальні дисципліни зазвичай опановуються за системою змішаного навчання, адже сьогодні заклади вищої освіти Республіки Польща, що здійснюють підготовку вчителів початкових класів до роботи з дітьми з ООП, мають цінний досвід упровадження систем дистанційного навчання.

Позитивної оцінки заслуговує те, що авторка неодноразово апелює до практико орієнтованого спрямування змісту польської освіти: приміром, співвідношення практичної складової професійної підготовки студента-педагога на рівні «бакалавр» із теоретичним компонентом є прогресивним у бік першої, тобто вже після II семестру студенти проходять загальнопедагогічну практику, тривалістю 2 кредити (ECTS) (60 год) із подальшим переходом до спеціалізаційної практики тривалістю 4 кредити (ECTS) (120 год.). Дисертанткою з'ясовано, що в цьому контексті

університети Польщі тісно співпрацюють зі школами, а вся університетська спільнота користується затвердженим Етичним кодексом поведінки, для формування толерантності та поваги до всіх членів освітнього середовища, не зважаючи на особливості їхнього здоров'я.

Подані методичні матеріали авторка рекомендує використовувати для вирішення науково-теоретичних і практичних завдань у контексті реформування системи загальної середньої, вищої освіти та післядипломної педагогічної освіти.

5. Заслугує схвалення те, що А. А. Собчук не обмежується виключно дослідженням підготовки педагогів у польських закладах вищої освіти – значна увага у дисертації приділена *питанням підвищення кваліфікації вчителів початкової школи у контексті роботи з дітьми з ООП*. Дисертанткою виявлено, що післядипломна освіта вчителів у Польщі здійснюється на базі державних і недержавних закладів, деякі з них мають власні сайти чи інші інтернет-ресурси. Зокрема, державні заклади вдосконалення вчителів функціонують у Польщі на трьох рівнях: центральному, регіональному та локальному. Водночас провідна роль у підвищенні рівня освіти педагогічних кадрів і їхньої кваліфікації належить університетам і вищим школам, а основною формою професійного удосконалення вчителів слугує дистанційне навчання, в т.ч. участь в онлайн семінарах і тренінгах, перегляд публікацій колег на Інтернет-форумах, ознайомлення з документацією закладів освіти через їхні сайти, обмін інформацією і досвідом з іншими фахівцями у режимі онлайн через блоги й чати.

6. *Оцінка змісту дисертації та її завершеність*. Структура дисертації виправдана логікою дослідження і послідовно розкриває основні завдання наукового пошуку. Вона засвідчує науково обґрунтований підхід авторки до досліджуваної проблеми. У дисертації зроблено відповідні узагальнення й висновки, подано змістовні додатки.

7. *Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях*. Незаперечним позитивним аспектом є належне представлення результатів дисертації – 4 статті в фахових виданнях України; 2 статті у інших періодичних виданнях; 10 публікацій у збірниках матеріалів конференцій; 1 публікація у науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus. Опубліковані праці достатньо повно висвітлюють отримані автором результати.

8. *Джерельна база дослідження*. У дисертації використано 228 джерел, з яких 100 – англійською і польською мовами, що є позитивним аспектом виконаної праці. Варто зауважити, що до джерельної бази роботи також

входять і науково-педагогічні видання, фундаментальні праці провідних вітчизняних і польських учених, і веб-сайти педагогічних закладів освіти Польщі, що дало можливість здійснити ретельний аналіз відповідних освітніх програм підготовки фахівців у сфері початкової освіти на предмет їх формування їх готовності до реалізації завдань інклюзивного навчання та ін.

Результати наукового пошуку дисертантки пройшли належну *анпробацію* на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної праці.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Собчук Анни Адамівни, висловимо деякі зауваження та побажання:

1. У вступі дисертації:

– визначено суперечності, які вказують на доцільність дослідження окресленої проблеми; вважаємо, що у роботі варто було б вказати, чи вдалося авторці розв'язати означені суперечності;

– об'єктом дослідження (с. 19) не може бути процес, тому пропонуємо дещо його уточнити і сформулювати як: «підготовка вчителів початкової школи до роботи в системі інклюзивної освіти в Республіці Польща»;

– підсилити наукову новизну дослідження, більш розлого подати в ній конкретні результати роботи дисертантки з проблеми підготовки майбутніх вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти з використанням кращого прогресивного досвіду польських колег;

– важливо вказати зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами (зокрема, з темою науково-дослідної роботи кафедри університету, де виконано дослідження);

– відсутня інформація про впровадження результатів дослідження в освітній процес закладів вищої освіти України.

2. Дисертаційну роботу істотно підсилило б виокремлення в цій методологічних підходів, закономірностей. Приміром, у контексті окресленої проблеми важливо акцентувати на *педагогічній антропології* як науковій основі гуманізації освітнього процесу, орієнтації на учня з ООП як основну мету й цінність; *педагогічній герменевтиці*, що стосується аспекту розуміння, душевно-духовного розвитку учня з обмеженими можливостями здоров'я, та ін. Серед філософських теорій важливе місце посідають також філософія *персоналізму*, *інтуїтивізму* та *прагматизму*, які мають потужний методологічний потенціал для дослідження актуальних проблем підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти.

3. У теоретичній частині дисертації, на нашу думку, багато описовості, цитування праць учених, недостатньо критичного аналізу приведених автором досліджень.

4. Авторці варто дотримуватися загальноприйнятої термінології (особа / дитина з інвалідністю, порушення психофізичного розвитку чи порушення розвитку, дитина з особливими освітніми потребами тощо). У дисертації подекуди зустрічається некоректне вживання понять: «діти з вадами здоров'я» (с. 24), «вади дітей» (с. 92), «діти з фізичними вадами» (с. 68), «діти, які мають певний недолік» (с. 41) та ін.

Також Анна Адамівна послуговується такими поняттями, як: «загальноосвітня школа» (с. 24) замість «заклад загальної середньої освіти», «учитель молодших класів» (с. 32), «вчителі молодших класів» (с. 40) замість «учень початкової школи» чи «вчитель початкової школи».

5. Потребує додаткової аргументації позиція авторки щодо визначених практичних шляхів адаптації польського досвіду підготовки майбутніх учителів ранньошкільної освіти до роботи в умовах інклюзії до українських умов, зокрема цікаво було б оцінити конкретні методичні вказівки (рекомендації) щодо оновлення змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями з ООП у НУШ (можливо, у вигляді посібника), а також використання організаційних форм, методів навчання, інноваційних педагогічних технологій (до прикладу, у контексті розвитку інклюзивної чи соціально-педагогічної компетентності майбутнього вчителя).

Тому у перспективі пропонуємо продовжити дослідження окресленої проблеми у руслі її експериментальної спрямованості (приміром, анкетування польських студентів, викладачів, учителів початкових шкіл щодо їх готовності до роботи в інклюзивному освітньому середовищі).

6. У додатках варто було б помістити фрагменти студентських проєктів на теми інклюзивного навчання, конкретні приклади найбільш цікавих занять з інклюзивної освіти та ін., які практикують у закладах вищої освіти Республіки Польща.

Висловлені зауваження і побажання мають рекомендаційний характер і не впливають на належний науково-теоретичний рівень дисертації на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Як засвідчує зміст дисертації, поставлені завдання у процесі дослідження були виконані, а його результати широко представлені у відповідних розділах. Матеріали дослідження відкривають нові можливості для подальших наукових пошуків у галузі компаративістики, сприяють вдосконаленню змісту, форм та методів

підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах інклюзії в Україні.

Загальний висновок. Дисертація «Підготовка вчителя до роботи в умовах інклюзивної ранньої шкільної освіти в Польщі» є самостійним дослідженням і відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 21.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій (зі змінами) та пунктів 5-8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, а її авторка – Собчук Анна Адамівна – заслуговує присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Опонент: доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки початкової освіти
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

О. Б. Будник